

Rīgas Politehniskā institūta 1913. gada absolvents Arnolds Maidels un Latvijas pilsētu plānošana

Indulis Zvirgzdins, *Madona Museum of Local History and Art*

Kopsavilkums. Latvijas Republikā agrārreformas gaitā atsevišķu agrāro muižu centros veidojās bieži apdzīvotas vietas, arī jaunas pilsētas. To apbūves plānus, tāpat senāku pilsētu paplašināšanas projektus, gatavoja Zemkopības ministrijas Mērniecības daļā. Lielu daļu šā darba veica Zemkopības ministrijā strādājošais Rīgas Politehniskā institūta 1913. gada absolvents arhitekts Arnolds Maidels un arhitekts Gothards Fīrhufs. Izmantojot arhīva un muzeju materiālus, presi, piederīgo sniegtās ziņas, rakstā atspoguļota Arnolda Maidela (1884-1946) dzīve, darbs Zemkopības ministrijā, arī iesaistīšanās politiskos notikumos.

Atslēgas vārdi: Rīgas Politehniskais institūts, arhitekti, pilsētu plānošana, Zemkopības ministrija.

Arhitekts Arnolds Maidels (Arnold Konstantin Hermann Baron Maydell) divdesmitajos gados strādājis Latvijas mazo pilsētu plānošanā, zināmas arī atsevišķas viņa projektētas celtnes. Viņš bija RPI students un korporācijas "Baltica" biedrs otrajā paaudzē – Rīgā studējis arī viņa tēvs Viktors Maidels (1849 – 1890) un tēvabrālis Hugo Maidels (1848 – 1928) [1]. Arhitekta dzīvi ietekmējušas dažādās XX gadsimta pirmās puses politiskās norises, viņš bijis to aktīvs līdzdalībnieks.

A. Maidels dzimis 1884. gada 15. jūlijā Kaveras muižā (Kaaveri, Kawershof) netālu no Peltsamā (Oberpahlen) Igaunijā. Tēvs tur bija muižas mežzinis, kam darbu 1886. gadā nācās pamest nervu slimības dēļ. Pēc viņa nāves atraisni ar trim bērniem (arhitektam bija brālis un māsa) pabalstījuši piederīgie. Arnolds mācījies Igaunijā, pusotru gadu strādājis zirgaudzētavā. 1905. gadā Arnolds beidza reālskolu pie Pēterburgas Reformātu baznīcas un iestājās Rīgas Politehniskajā institūtā, ko 1913. gada maijā absolvēja kā diplomēts inženieris – arhitekts. Studijām bijis pārtraukums karadienesta dēļ 1906. gadā un 1908.-1910. gadā, kad Itālijā, Sanremo, jauneklis darbojās kā mājskolotājs grāfu Andreja Olsufjeva un Elizabetes Olsufjevas (dzimusi kņaze Balabeka-Lazareva) dēliem Andrejam (1894-1967), Aleksejam (1896-1919), mazāk droši vien meitai Annai.[2]

Pēc augstskolas beigšanas Maidels strādājis Paula Mandelštama (1872-1941) un Oto Hofmana (Otto Hoffmann, 1866-1919) birojos. 1913. gada 21. novembrī viņu uzņēma Rīgas arhitektu apvienībā (Architektenverein zu Riga). Nākošajā gadā viņš izveidoja savu biroju, taču drīz sākās 1. pasaules karš.

1914. gada 17. jūlijā Maidels mobilizēts Krievijas armijā, tas notika pavisam neilgi pēc rezerves virsnieka (tāds viņš kopš 1906. gada oktobra) kārtējām pusotra mēneša apmācībām. Dienests beidzās 1918. gada 20. februārī, tā laikā saņemti apbalvojumi - Annas ordeņa 4. un 3. šķira, Staņislava ordeņa 3. un 2. šķira.[3] Kā liekas, RPI beidzējs vairāk bijis

saistīts ar militāro nocietinājumu būvniecību, taču piedalījies arī tiešajā karadarbībā Austrumprūsijā. Pēc atvaļināšanas 1918. gada vasarā arhitekts neilgi atradās Kēnigsbergā, kur klausījās lekcijas universitātes lauksaimniecības fakultātē.[4]

1.att. Arhitekts Arnolds Maidels.

1918. gada novembra vidū A.Maidels iestājās landesvērā, dienēja Trieciennodaļā, tad IV eskadronā, piedalījās kaujās ar sarkanarmiju, taču bija arī iesaistīts 16. aprīļa notikumos Liepājā, kad notika vēršanās pret Latvijas Pagaidu valdību, maijā piedalījās Rīgas ieņemšanā. 1921. gada oktobrī tā laika 13. Tukuma kājnieku pulka štābs sagatavoja dokumentāciju par Lāčplēša ordeņa piešķiršanu bijušajam virsniekam A. Maidelam.[5] Par apbalvošanas cienīgu tika atzīta viņa komandētās 20 vīru vienības darbība Latgales frontē 1919.gada 3. novembrī pie Sprīču sādžas, ielencot un sagūstot divtik daudz pretinieka kareivjus. Latvijas armijas augstāko apbalvojumu parasti piešķīra Lāčplēša dienā 11. novembrī. 1922. gada 7. martā Maidels rakstīja Vidzemes divīzijas komandierim, reizē Lāčplēša kara ordeņa domes loceklim ģenerālim Jānim Apinim, lūdzot izskatīt ātrāk ārpus kārtas apbalvojuma piešķiršanas izlemšanu, jo viņš vēloties pieprasīt karavīra zemi.[6] Ordenis saņemts 1922. gada novembrī. Zemi lauksaimniecībai apbalvotais pieprasījis vairākkārt. Centrālās zemes ierīcības komitejas sēdē 1927. gada 5. oktobrī apstiprināta 10 ha saimniecības piešķiršana 1. kategorijas zemes pieprasītājam Arnoldam Maydelam no Rembates pagasta Ķeguma muižas zemes gabala 26F.[7] 1929. gada decembrī barons izteica gatavību atteikties no ordeņa, jo Saeima bija pieņēmusi papildinājumu Agrārās reformas likumā, liedzot turpmāk landesvēra karaspēkā dienējušajiem priekšrocības, kādas zemes saņemšanā paredzētas Latvijas brīvības cīņu dalībniekiem.[8] Tas no viņa puses vērtējams par demonstratīvu solidaritātes soli. Ordeņa domes atbildes

vēstulē gan norādīts, ka šis Saeimas lēmums neapšaubot apbalvojuma piešķiršanas pamatotību A. Maidelam.

1920. gada pavasarī leitnants beidza karavīra gaitas un 11. martā sāka strādāt Zemkopības ministrijas Meliorācijas pārvaldes Mērniecības nodaļā par vecāko inženieri. Pēc pusgada Meliorācijas pārvaldi iekļāva Zemju departamentā, vēl pēc četriem gadiem to pārveidoja par Zemkopības departamentu. Darba vietas nosaukums mainījās, taču pamata pienākumi visu laiku bija saistīti ar miestu, pilsētu un citu biezi apdzīvotu vietu teritoriju plānošanu. Agrārās reformas likuma 1. pants paredzēja, ka valsts zemes fondā iekļautās zemes izmanto arī pilsētu un miestu (tāda administratīva vienība pastāvēja 1920. - 1928. g.) paplašināšanai. Agrāro muižu sadalāmajos centros nereti veidojās biezi apdzīvotas vietas. Tā nu iznāca, ka centralizēti šo vietu plānošanu veica Zemkopības ministrijā, kas bija agrārās reformas realizācijas virsvadītāja. Pēc tam gan plānus vajadzēja skatīt Iekšlietu ministrijā, jo tā zināmā mērā pārraudzīja pašvaldības. Arhitektūras vēsturnieks akadēmiķis Jānis Krastiņš min, ka Zemkopības ministrijā šo darbu veikuši arhitekti P. Kundziņš un V. Feizaks.[9] Galvenie darbinieki tomēr bija arhitekti Arnolds Maidels un Gotthards Fīrhufs (Gotthard Vierhuff, 1894. Subate – 1953. Potsdama Vācijā). Mērniecības daļas vadītāja palīgs ģeodēzijas un pilsētu uzmērīšanas lietās bija Maskavas Konstantīna Mērniecības institūta absolvents inženieris Augusts Jansons (1885. Auru pag.-?).[10] Pēc Maidela rosinājuma 1921. gada oktobrī Mērniecības daļā uz brīva līguma kā ekspertus pilsētu un miestu projektu izstrādāšanā pieņēma RPI 1913. gada absolventu arhitektu, LU docentu Paulu Kundziņu (1888-1983) un RPI 1891. gada absolventu inženieri Dietrihu fon Rennenkampfu (1863-1929), pēdējais gan strādāja tikai līdz nākošā gada sākumam.[11] Līdzīgi tādā pašā amatā 1923. gada februārī pieņēma RPI 1913. gada absolventu būvinženieri LU docentu Eduardu Veisu (1886-1966)[12], bet 1923. gada beigās – RPI 1913. gada absolventu arhitektu Valdemāru Feizaku (1885-)[13], kas pamatdarbā bija Iekšlietu ministrijas Būvvaldes inspektors. Kundziņš un Veiss konsultanta pienākumus pildīja līdz 1926. gada martam, Feizaks vēl 10 gadus ilgāk. No brīvā līguma darbinieku personas lietām saprotams, ka Kundziņš tā vai citādi piedalījies Aizputes, Bilstiņu, Kokneses, Krāslavas, Līvānu, Rēzeknes, Saulkrastu, Siguldas, Smiltenes, Strenču, Tukuma, Valkas, Valmieras plānu izstrādāšanā, Veiss – Aizputes, Cēsu, Jelgavas, Jūrmalas, Kārsavas, Liepājas, Pļaviņu, Rembates, Rūjienas, Salacgrīvas, Skrīveru, Valmieras plānošanā.

Kā vienai no pirmajām divdesmito gadu sākumā gatavots apbūves plāns Gulbenei, tolaik miestam.[14] Tā saukto dzelzceļnieku koloniju pie stacijas ziemeļos no dzelzceļa līnijas projektēja P. Kundziņš kopā ar E. Veisu.[15] Tomēr ar nākamās pilsētas pārējās daļas plānošanu vairāk darbojās A. Maidels. 1921.gada maijā Latvijas Satversmes sapulces Izmeklēšanas komisija valsts nodevības lietās (1919. gada aprīļa Liepājas notikumu izmeklēšana) Zemkopības ministrijai lūdza ziņas par tās darbinieku A. Maidelu, jo pārbaudīja viņa saistību ar Liepājas puču.[16] Tobrīd arhitekts strādāja ar Gulbenes plāniem. Ministrijā 14. jūnijā izdots rīkojums no nākošās dienas viņu atstādināt no amata. 18. jūnijā A. Jansons vērsās pie Mērniecības daļas vadītāja – vajadzētu steidzoši noskaidrot Maidela lietu. Neesot cita darbinieka, kas gatavotu

Vecgulbenes miesta projektu. Tur jau kādi 20 būvētgrībētāji sagādājuši materiālus ēku celtniecībai, bet gruntsgabalu iedalīšana kavējoties.[17] Pāris nedēļas vēlāk attiecīgā Satversmes sapulces komisija rakstīja – jautājums par Maidela atstāšanu vai neatstāšanu darbā uz izmeklēšanas laiku jāizlemj pašā Zemkopības ministrijā. Tā nu 20. jūlijā sekoja jauns ministra rīkojums, kas atcēla 14. jūnija rīkojumu par Maidela atlaišanu. 1921. gada augusta sākumā notika Vecgulbenes miesta projekta pirmā apspriešana, miesta domi ar to iepazīstināja Arnolds Maidels. Šai gadā uzmērīšanas un plānošanas darbos strādāts arī Smiltēnē, Strenčos un Valkā. Bijušais landesvēra karavīrs amatu ministrijā saglabāja, 1922. gada 11. aprīlī viņam gan bija jāierodas uz pārbaudi valsts valodas prašanā.[18] Kādā anketā arhitekts norāda, ka prot vācu, krievu, latviešu, angļu un franču valodu, var lasīt igauņu, ar vārdnīcu arī itāļu valodā. Darbs Gulbenē šai gadā turpinājās, decembrī arhitekts pirmo reizi tika komandēts uz Madonu. Šim miestam jau gada sākumā pirmo muižas centra sadalīšanas plānu [19] bija piedāvājis mērnieks Antons Sudrabs (1891-1975), taču to neatzina par pietiekoši izdevušos. Sudraba darbam pamatā likts agrākais muižas zemju plāns, tajā neparādās Madonai raksturīgais reljefs.

1922. gada beigās arhitekts lūdza Mērniecības daļas vadītājam no februāra sešu nedēļu atvaļinājumu, norādot, ka kopš darba sākšanas ministrijā vispār nav atvaļinājumā bijis. Viņš plānojis doties uz Vāciju, lai iepazītos ar pilsētu zemju sadalīšanas un apbūvēšanas jautājumiem, apgūtu pieredzi laukumu un sporta laukumu ierīkošanā, dabas skaistumu un pieminekļu uzturēšanā. Tobrīd vēl nebija skaidrības par spriedumu aprīļa puča lietā, bet 11. janvārī Latvijas Tiesu palāta ziņoja Zemju departamentam, ka pierādījumu trūkuma dēļ apsūdzība pret Arnoldu Maidelu izbeigta, tāpēc viņš drīkstot arī izbraukt no valsts. Arhitekts ārpus Latvijas bija vairāk nekā mēnesi. Iespējams, tas daļēji saistīts ar privāto dzīvi. 1922. gada vasarā arhitekts Rīgā salaulājās ar Martu Luīzi Mariju Holbeku (1878-1922), kas oktobrī mira Augšbavārijā (Vācijā) piecas dienas pēc abu meitas Mariannas Maidelas, prec. Šroeteres (1922-2011), dzimšanas. Meita sākumā dzīvojusi pie tuviniekiem Vācijā. Pēc atgriešanās Rīgā arhitekts turpināja Vidzemes un Zemgales bieži apdzīvoto vietu plānošanu. Aprīlī Cēsu apriņķa zemes ierīcības komiteja iepazīstināta pirmo reizi ar Madonas miesta plāna iecerēm. Apriņķa mērnieks gan Maidela veikumā saskatīja dažādas nepilnības.[20] Tomēr Madonas pašvaldība visumā projektu pieņēma. Tajā iezīmēti plānotie gruntsgabali, paredzētās ielas (daļa no tām – jau agrāk izmantoti ceļi), ir arī zināms teritorijas zonējums (tā rūpnieciskiem uzņēmumiem plānota teritorija Rīgas un Avotu ielā). Ir priekšlikumi atsevišķu sabiedriskas nozīmes būvju (baznīca, skola, slimnīca, sporta laukums, tirgus, ugunsdzēsēju biedrība) atrašanās vietai.[21] Vadoties no Maidela zīmētā, miesta dome 1923. gada septembrī deva vārdu pirmajām Madonas ielām. Ja ielu plānojums gandrīz pilnībā realizēts un pilsētas centrālajā daļā ar mazām izmaiņām saglabāties līdz šodienai, tad sabiedriskās ēkas gan bieži būvētas ne plānotajā ieteiktajās vietās. Par neveiksmīgu vēlāk atzīta izvēlēta vieta sporta laukuma ierīkošanai aiz dzelzceļa līnijas pie Dārza ielas.[22] Zemā vieta bija mitra, tur bieži veidojās migla. Netālu jau kopš gadsimta sākuma atradās ādu ģērētava, kas radīja ne īpaši patīkamu smaku un pievilināja putnus.

2.att. Pamatakmens likšana Madonas vidusskolai 1924. gada 9. novembrī.
Priekšā: pirmais no labās - projekta autors Arnolds Maidels, trešais -
Latvijas Republikas izglītības ministrs Kārlis Straubešs.

3.att. Madonas vidusskola 1926. gada rudenī. A. Bērziņa foto.

1923. gadā arhitekts pārraudzīja Zemkopības ministrijas organizētos nelielos Rundāles pils remontdarbus jumtam, logiem un durvīm. Tā kā viņš gatavoja Siguldas apbūves plānu, tad līdzdarbojās arī tolaik veidotā nacionālā parka (Sigulda–Turaida–Krimulda) robežu nospraušanā.[23]

1925. gada rudenī ministrijā tiek iztirzāts jautājums par Maidela amatu – vai Zemkopības departamenta Mērniecības daļā vajadzīgs inženieris-arhitekts, ja tur nodarbinātie galvenokārt ir mērnieki. Daļas štatā bija 7 vecākie inženieri, 4 otrās šķiras inženieri (starp tiem arī Maidels) un 4 jaunākie inženieri. Mērniecības daļa lūdza Maidela augstskolas izglītību atzīt par piemērotu dienestam.[24] Norādīts, ka arhitekts, vairāk nekā 5 gadus strādājot pilsētu un miestu projektēšanā, esot sagatavojis ap 70% līdz šim Iekšlietu ministrijas Būvvaldes tehniskajā daļā apstiprināšanai iesniegto projektu. Latvijā kopumā esot līdz 200 tādu biezi apdzīvotu vietu, kurām apbūves plāns jāgatavo. 1925. gadā Maidels darbojās Dagdas, Dobeles, Krāslavas, Kuldīgas, Ogres, Skīrveru, Subates, Varakļānu un citu vietu apbūves projektēšanā. Te gan jāpiebilst, ka bieži apdzīvotu vietu plānu gatavošanā vairumā gadījumu piedalījās arī citi kolēģi. 1928. gadā bez jaunām vietām strādāts senu pilsētu Jelgavas un Ventpils paplašināšanas projektu sagatavošanā. 22. augusta vakarā, atgriežoties no Jelgavas pilsētas domes sēdes satiksmes autobusā, arhitekts cieta satiksmes negadījumā.

Autobuss pustumsā uztriecās pajūgam, mēnesi nācās ārstēt divu ribu lūzumu.

Iespējams, strādājot pilsētu plānošanā, radās kontakti, kas sekmēja Maidela privātā arhitektu biroja pasūtījumus provincē. Projektēšanas tiesības Iekšlietu ministrijas būvvaldē Arnoldam Maidelam reģistrētas 1922. gada martā.[25] Kā Maidela palīgs birojā 1924.-1929. gadā strādāja Arndts Hallers (1893. Tērbata-?), kas no 1913. gada studēja arhitektūru RPI un 1924. gadā beidza attiecīgo fakultāti LU.[26] Vēlāk viņš devās uz Vāciju, līdzdarbojās arheoloģiskos pētījumos Asīrijā, tad arhivārs Kēnigsbergā. Pirms Hallera palīdzē bijusi arhitekte Lidija Hofmane-Grīnberga (1898-1983).[27] Birojs atradās Maidela dzīvoklī Pulkveža Brieža ielā 7-5, pēc 1928. gada Vecrīgā, Šķūņu ielā. Rīgā ar Maidela vārdu saistās biroju un dzīvokļu ēka Doma laukumā 4, tās projektēšanas sākumi saistās ar laiku pirms Pirmā pasaules kara. Madonas miestam 1923. gada septembrī Izglītības ministrijas Skolu departamentā apstiprināts vidusskolas jaunbūves projekts,[28] celtniecība tieši līdzās muižas centra saimniecības ēkām notika 1924.-1926. gadā. Nams visu laiku kalpo izglītībai, neliels izņēmums bija kara gados, kad tur atradās armijas hospitālis. Līdzās esošās agrākās muižas lopu kūti arhitekts piedāvāja pārbūvēt skolotāju dzīvokļiem, kas gan netika īstenots. Gulbenē 1928. gadā pēc Maidela projekta būvēts krājaizdevu sabiedrības nams.[29] 1926. g. Valmierā domes deputātiem vajadzēja izšķirties, vai pirti uz ārsta Georga Apiņa (1859-1920) pilsētai novēlētā zemes gabala Gaujas krastā celt pēc aprīņa inženiera P. Bērziņa vai Maidela arhitektu birojā veidota projekta. Par izdevīgāku tika atzīts un realizēts pēdējais. A. Maidela dzīvesbiedre mūža nogalē rakstīja, ka valmierieši pa daļai iebilduši pret vīra piedāvājumu tāpēc, ka viņš vācu tautības, ar barona titulu.[30] 1925. gadā Maidela birojā gatavotais Rēzeknes Tautas pils projekts īstenots netika, to atzina par pārāk dārgu.[31]

Zemkopības ministrijas inženieris piedalījās Staptautiskajā dzīvokļu un pilsētībūvniecības kongresā Vīnē 1926. gada septembrī. Kad tā paša gada oktobra beigās Rīgas pilsētas Dzīvokļu krīzes apkarošanas komisija rīkoja informatīvu sanākumi, Maidels kopā ar T. Plūmi sagatavoja uzstāšanos par dzīvokļu kooperatīviem. Kongresā gūtās atziņas zināmā mērā saskaņojās ar namā Lakstīgalas ielā 16/18 realizēto. Tā bija viena no Latvijas vācu dzīvokļu kooperatīva ēkām. Sākumā 1926. gada pavasarī arhitekts Maidels to projektējis kā koka režģu būvi ar heraklīta pildījumu.[32] Šo tehnisko ieceri Iekšlietu ministrijas Būvvalde noraidīja, jo Latvijā tāda veida celtniecībai trūkstot pieredzes. Plānotajā būvāpjomā uzcelta mūra vienstāvu dvīņu māja ar jumta izbūvi. Pusēkai 1. stāva apbūves platība 141,69 m², 2. stāvā 57,6 m². 1928. gada februārī ēkas labajā spārnā (Lakstīgalu iela 18) no Pulkveža Brieža ielas pārcēlās Maidelu ģimene. Tajā bija pats arhitekts, viņa māte Agnese Maidela, dzimusi Mīlena (1860-1935), meita Marianna no pirmās laulības, otrās laulības dzīvesbiedre Annija Maidela, dzim. Švarca (1897-1984), tur dzimuši abu bērni Viktors, Zigrīda un Dīters. Dvīņu mājas otrā pusē apmetās Latvijas radiofona inženieris Rolands Valters. Līdzās celti citi kooperatīva vairākdzīvokļu nami pēc tipveida projekta (Lakstīgalu iela 20, 22, 24). Dzīvokļu kooperatīva pieredze apkopota brošūrā, ko 1929. gadā izdeva brālis Valters Maidels (1881-1945).[33]

Maidels divdesmito gadu otrajā pusē bija priekšsēža vietnieks Rīgas Arhitektu apvienībā. Starp tās apmēram 50 locekļiem bija vien daži latvieši – Eižens Laube, Fridrihs Skujiņš. 1928. gada Rīgas Domes vēlēšanās barons tika iekļauts Vācu baltiešu kandidātu sarakstā, viņu gan neievēlēja. Jau sākot ar 1920. gada rudenī bijuši vairākkārtēji centieni atbrīvot inženieri no darba Zemkopības ministrijā, taču attiecīgie rīkojumi pēc laika atcelti. 1932. gada maijā viņš saņēma brīdinājumu par nekārtīgu dienesta pienākumu pildīšanu.[34] Norādīts, ka Maidels bieži ar lielu novēlošanos ierodoties darba vietā un atstājot to pirms noteiktā laika. Apvainotais iebilda, ka viņa pienākumi saistīti ar plānu saskaņošanu dažādās iestādēs, tās nākoties apmeklēt darba laikā. Atlaišanai 1934. gada pavasarī bija garāka vēsture, kas saistīta ar Maidela darbību organizācijā "Baltische Bruderschaft" (Baltiešu Brālība). Organizācija, kam par paraugu ņemts viduslaiku ordenis, veidojās 1926. gadā Vācijā, tajā pamatā apvienojās vīri ar izcelsmi no agrākajām Krievijas Baltijas guberņām, kas nu kļuvušas patstāvīgas valstis.[35] Tajās notikušas sabiedriskas un saimnieciskas izmaiņas, īpaši jau agrārreformu gaitā bija zaudēti īpašumi, to brālība uzskatīja par netaisnību. Brālības vadība – Kapitula – bija 7 locekļi un 7 locekļu vietnieki, starp pēdējiem A. Maidels pārstāvēja Latvijā darbojošos. Kopumā Brālība bijuši ap 300 dalībnieki, no tiem apmēram 40 Latvijas teritorijā. 1933. gada 7. novembrī pēc sanāksmes Rīgā tika aizturēti Brālības Latvijas locekļi, starp tiem arī A. Maidels. Valsts iestādēs strādājošos turpmāk centās atbrīvot vai pazemināt amatā, gan neminot kā iemeslu politisko neuzticamību. 15. decembrī Maidelu par nekārtīgu dienesta pienākumu pildīšanu atlaida no Zemkopības ministrijas. Arī šoreiz arhitekts nesamierinājās ar darba vietas zaudēšanu. Pēc viņa sūdzībām Senātā sākotnējā atļaušana tika nomainīta ar pazemināšanu amatā. Inženieri norīkoja veikt uzmērošanas darbus Talsos. Viņš iebilda, norādot, ka mērniecības praktisko iemaņu trūkst: "...Līdz šim laikam esmu bijis kā speciālists inženieris-arhitekts pilsētu un bieži apdzīvotu vietu projektēšanas darbos un mērniecības darbus viņu tiešā nozīmē neprotu, un tādā kārtā mana komandēšana uz man nezināmiem darbiem nestu valstij tikai zaudējumus. Tāpēc no savas puses skaitu, ka mana sirdsapziņa nebūtu pilnīgi tīra, ja es arī izpildītu mērniecības daļas rīkojumu." [36] Ministrijā pat iesniegta kādreizējā RPI ģeodēzijas kursa mācītājs profesora Alvila Buholca rakstiska izziņa, ka institūtā noklausītais ģeodēzijas kurss neesot pietiekams mērniecības darba veikšanai.[37] 1934. gada 12. maijā sekoja jauns, nu jau galīgs rīkojums – Maidelu atlaida darbinieku skaita samazināšanas dēļ sakarā ar darbu pārreorganizēšanu, izmaksājot uz priekšu 2 mēnešu algu. Pēc nepilna pusgada tika tiesāts 41 Baltiešu Brālības loceklis (no tiem 37 Latvijas, 1 Igaunijas un 3 Vācijas pilsoņi). Apsūdzība Maidelam (tāpat kā pārējiem) bija par darbošanos biedrībā, kura spraudusi sev politiskus mērķus – ar Vācijā dzīvojošo brāļu palīdzību panākt "baltiskas" dzīves izveidojuma – politiska ordeņa atjaunošanu Latvijā un citās Baltijas jūras austrumpiekrastes valstīs un šo valstu iedzīvotāju pakļaušanu vācu tautas politiskam iespaidam kolonizācijas ceļā.[39] Arhitekts kā kapitula locekļa vietnieks Latvijā tika uzskatīts par vienu no organizācijas šejienes vadītājiem. Viņš bija starp tiem, kas saņēma lielāko sodu – 5 mēneši cietumā (citi sodi – 3 vai 1 mēnesis). Taču, ņemot vērā apbalvojumu ar Lāčplēša

ordeni, pēc pārsūdzības Maidelam cietumsodu piesprieda nosacīti.

Par laiku pēc atbrīvošanas no darba Zemkopības ministrijā pagaidām ziņu maz. Bijušajam ierēdnim ar 1934. gada 1. augustu sāka izmaksāt pensiju 160,50 latus mēnesī. Tā aprēķināta no pēdējo piecu gadu augstākās amata caurmēra algas – 334,38 ls. Vienu lietu vērts pieminēt: Patentu valdē 1937. gada 28. maijā A. Maidelam kopā ar inženieri - tehniķi Pēteri Kizericki (RPI 1915. gada absolvents) izsniegta aizsardzības apliecība par ierīci automātiskai barības padošanai zirgu un lopu kūtīs.[39]

Pēc Maidela atbrīvošanas Zemkopības ministrijā pilsētu plānošanā līdz aizbraukšanai no Latvijas 1939. gada beigās turpināja strādāt Gothards Fīrhufs. Subates ārsta dēls pirms Pirmā pasaules kara sāka studēt arhitektūru RPI, vēlāk to turpināja LU, kuru beidza 1926. gadā. Kopš 1920. gada pavasara Fīrhufs pildīja vecākā zīmētāja amatu. Sākot ar 1923. gadu Maidels kā viņa tiešais priekšnieks vairākkārt lūdza paaugstināt tā amata kategoriju un attiecīgi algu. 1926. gada 3. decembrī tika rakstīts: "Vec. zīm. Fīrhufs pirms ziemas nobeidza savas studijas Universitātē ar arhitekta gradu un pēc sava diplomdarba skaitās kā speciālists pilsētas būvniecības jautājumos un kā tāds arī uz priekšu strādās pie pilsētu un miestu projektiem. Lūdzu Jūsu gādību pārskaitīt viņu par inženieri." [40] Fīrhufs līdzdarbojies pie Alūksnes, Baldones, Bauskas, Carnikavas, Daugavpils, Grīvas, Ilūkstes, Jaunlatgales, Jēkabpils, Jelgavas, Kaugurciema, Krāslavas, Krustpils, Liepājas, Limbažu, Liogrades (Laudonas), Ludzas, Ogres, Piedrujas, Pļaviņu, Preiļu, Ropažu, Sabiles, Siguldas, Slokas, Stendes, Subates, Tukuma, Valkas, Valmieras, Varakļānu, Vecauce, Ventpils plāniem. Kad 1928. gada janvārī Maidelu no darba plānoja atbrīvot, bija paredzēts, ka iesāktos darbus un lietas viņš nodos Fīrhufam.[41]

1939. gada rudenī notika vācu tautības iedzīvotāju izceļošana no Latvijas, tā sauktā repatriācija. Maideli izbrauca no Rīgas decembrī ar priekšpēdējo kuģi.[42] Iepriekš arhitektam bijis saspringts darba laiks – viņš piedalījās aizbraucēju atstājamo namīpašumu vērtēšanā. Ostā notikusi samērā stingra izceļotāju mantu pārbaude, bet Arnolds Maidels kādas somas virspusē atstājis Lāčplēša ordeņa dokumentus, pēc to ieraudzīšanas viņam pārbaude nav turinājusies. Vispirms ģimene pāris mēnešus dzīvoja Kozarovā Uzedomas pussalā, tad nonāca Pozenē (Poznaņā). Tur notikusi pārceļotāju pārbaude, noskaidrota viņu rases tīrība. Mītne sākumā dalīta atsevišķi vīriešiem un sievietēm. Maidels pieteicies par poļiem atsavinātas muižas pārvaldnieku (viens no pamatojumiem – Kēnigsbergas universitātē viņš klausījies lekcijas lauksaimniecības nodaļā), tā viņi nokļuva Lutoboržā un tiešām vadīja lielu lauku saimniecību. Pusotru gadu vēlāk arhitekts iekļāvās Vācijas armijā un devās uz Austrumiem. Sākumā viņš kā vācu pārstāvis pārzināja lauksaimniecību Pērnavas apriņķī Igaunijā, tad līdzīgus pienākumus veica Baltkrievijas teritorijā. Tur iepriekš pastāvējusi kolhozu un padomju saimniecību sistēma, nu daļēji notika pāreja uz privātu saimniekošanu. Zināmā mērā tā bija agrārreforma, kuras īstenošanā piedalījušies arī agrākie Maidela kolēģi no Latvijas Zemkopības ministrijas. Tā no 1943. gada sākuma vairāk nekā gadu Lauksaimniecības Galvenās direkcijas (agrākās Zemkopības ministrijas) Mērniecības daļas Uzmērošanas nodaļas vadītājs inženieris Augusts Jansons

(savulaik Maidela tiešais priekšnieks), kā arī nodaļas vecākie mērniki Alfreds Šmits un Nikolajs Šneiders un zīmētājs Romans Večeroks vienā grupā tika komandēti *Chefgruppe Landwirtschaft bei der Wi in Mitte* (vācu armijas grupējumam "Centrs" pakļautās saimnieciskās insitūcijas) rīcībā.[43] Mītnē viņu darba vietai bija Minskā. Starp Baranovičiem un Smoļensku tolaik iekļāvās arī Maidela darbības rajons, pieņemu, ka kādreizējie kolēģi sastapās.

1944. gada rudenī pēc 60 gadu sasniegšanas Maidelu no dienesta atbrīvoja, viņš atgriezās pie ģimenes Lutoboržā. Padomju armijai tuvojoties, 1945. gada februārī Maideli devās uz Rietumiem, atrada apmešanos Erfurtē, kur slimnīcā strādāja sievas mātesbrālis. Aprīlī Erfurti ieņēma ASV bruņotie spēki, bet jūlijā to nodeva PSRS kontrolē. 1945. gada 4. decembrī Arnolds Maidels arestēts, nākošā gada 27. februārī viņu tiesāja Berlīnes garnizona kara tribunāls. Apsūdzības – pretpadomju noskaņojums un bēgšana no Rīgas 1939. gadā, poļu laukstrādnieku ekspluatēšana 238 ha lielajā saimniecībā un produktu piegāde Vācijas armijai, darbība Vācijas okupētajā Igaunijā un Baltkrievijā, tai skaitā Vlasova armijā dienāšo vīru tuvnieku apgāde ar pārtiku. Maidelam piesprieda nāvessodu, skaitās, ka viņš miris Lihtenbergas cietumā vēl pirms tā izpildīšanas 1946. gada 26. aprīlī, apbedīšanas vieta nav zināma. Pēc Kanādā dzīvojošo piederīgo 2001. gada 4. marta pieprasījuma Vācijas Ārlietu ministrijai un tās vēršanās pie Krievijas Federācijas sekoja Maidela lietas pārskatīšana. Krievijas Federācijas Kara tiesas 3. iecirkņa prezidijs 2001. gada 20. decembrī atzina, ka Maidela rīcība lauksaimniecības pārkārtošanā vācu okupētajās teritorijās nesaturēja noziedzīgus nodarījumus. Nav arī tikuši atrasti pierādījumi par viņa līdzdalību civiliedzīvotāju vai sagūstītu sarkanarmiešu slepkavībās. Bez tam arī lietā neesot apliecinājumu, ka Maidels bijis padomju pilsonis, spiegs vai Dzimtenes nodevējs. Tāpēc Maidels atzīstams par politisko represiju upuri un pilnībā rehabilitējams.[44]

Arnolds Maidels bija viens no nedaudzajiem Latvijas pilsētu plānotājiem 20. gadsimta pirmajā trešdaļā, par to viņš rakstīja arī "Mērniecības un Kultūrtehnikas Žurnālā". Ar lielāku interesi tolaik apsprieda galvaspilsētas projektēšanu, taču attīstījās arī citas bieži apdzīvotas vietas.

LITERATŪRAS SARAKSTS

- [1] Album der Landsleute der Fraternitas Baltica 1865-1910, Riga, 1910, S. 31, 39
- [2] Latvijas Valsts vēstures arhīvs, turpmāk LVVA 2748. f., 1. apr., 31. l., 35. lp.
- [3] LVVA 1304. f., 1. apr., 984. l., 3. lp.

- [4] LVVA 1679. f., 131. apr., 604. l., 1. lp.
- [5] LVVA 1304. f., 1. apr., 984. l., 5. lp.
- [6] Turpat, 8. lp.
- [7] *Zemes Ierīcības Vēstnesis*, 1927. g., Nr 254, 5. lpp.
- [8] *Valdības Vēstnesis*, 1929. gada 28. novembris, Nr 270.
- [9] **J. Krastiņš** *Latvijas Republikas būvmāksla*, Rīga, "Zinātne"1992., 33. lpp.
- [10] LVVA 1679. f., 131. apr., 390. l., 1. lp.
- [11] LVVA 1679. f., 131. apr., 498. l., 1., 2. lp.
- [12] LVVA 1679. f., 131. apr., 1078. l., 2. lp
- [13] LVVA 1679. f., 131. apr., 269. l., 2. lp
- [14] **A. Jansons**. Pilsētu un bieži apdzīvoto vietu uzmērīšana un projektēšana *Latvijas agrārā reforma*, Zemkopības ministrijas izdevums, 1930., 396. lpp; **J. Krastiņš** *Latvijas Republikas būvmāksla*, Rīga, "Zinātne"1992., 34. lpp.
- [15] **P. Kundziņš** .Vecgulbenes apbūve *Ekonomists*, 1921. g. Nr 13
- [16] LVVA 1679. f., 131. apr., 603. l., 20. lp.
- [17] Turpat, 38. lp.
- [18] Turpat, 89. lp.
- [19] LVVA 1679. f., 156. apr., 1493. l.
- [20] Cēsu apriņķa mērnika 1923. gada 23. aprīļa vēstule Cēsu apriņķa zemes ierīcības komitejai, Madonas novadpētniecības un mākslas muzejs, turpmāk MNM 8223
- [21] LVVA 1679. f., 154. apr., 347. l.
- [22] *Madonas Ziņas*, 1935. g. 5. aprīlis, Nr 14
- [23] LVVA 1679. f., 172. apr., 1453. l., 5. lp.
- [24] LVVA 1679. f., 131. apr., 603. l., 601. lp.
- [25] *Valdības Vēstnesis*, 1922. gada 15. aprīlis
- [26] LVVA 2748. f., 1. apr., 31. l., 4. lp.; *Album der Landsleute der Fraternitas Baltica*, 3. Auflage, 1961, S. 513
- [27] LVVA 2748. f., 1. apr., 31. l., 27. lp.
- [28] LVVA 6343. f., 8. apr., 230. l., 15. lp.
- [29] LVVA 6343. f., 13. apr., 50. l.
- [30] MNMPlg 10455:4
- [31] LVVA 6343. f., 10. apr., 27. l.
- [32] LVVA 2761. f., 3. apr., 3103., 3104. l.
- [33] *Unser Weg zum Eigenheim* von Architekt **Arnold Baron Maydell**. Herausgegeben von Walter Baron Maydell
- [34] LVVA 1679. f., 131. apr., 604. l., 358. lp.
- [35] LVVA 7278. f., 4. apr., 24. l., 34. lp.
- [36] LVVA 1679. f., 131. apr., 604. l., 553. lp.
- [37] Turpat, 557. lp.
- [38] LVVA 1534. f., 15. apr., 367. l., 130. lp.
- [39] *Valdības Vēstnesis*, 1937. gada 31. augusts
- [40] LVVA 1679. f., 131. apr., 274a. l., 205. lp
- [41] LVVA 1679. f., 131. apr., 274. l., 144. lp.
- [42] A. Maidela dzīvesbiedres Annijas Maidelas atmiņas, MNM Plg 10455:4
- [43] LVVA 1679. f., 131. apr., 979. l., 35., 36. lp.
- [44] Krievijas Federācijas Kara tiesas 3. iecirkņa prezidija lēmums, MNM Plg 10455:2

Indulis Zvirgzdins. Mg. hist. (1996, University of Latvia), Senior Searcher, Madona Museum of Local History and Art, e-mail: i.zvirgzdins@madona.lv

Indulis Zvirgzdins. Arnold von Maydell, Graduate of Riga Polytechnical Institute, 1913, and the Planning of Latvian Towns

Densely populated settlements, and even new towns, developed in some of the former estate centres during the agrarian reform of the 1920s in the Republic of Latvia. The building plans, as well as enlargement projects for older towns, were prepared by the Land Surveys Department of the Ministry of Agriculture. A large part of this work was done by two Ministry of Agriculture employees: engineer architect, Arnold Maydell (1883-1946), a 1913 graduate of Riga Polytechnical Institute, and architect, Gothardt Vierhuff (1894-1953). This article details the life and political involvements of Arnold Maydell, based on material from archives, museums, the press, and information provided by his relatives.

Индулис Звиргздиньш. Выпускник Рижского политехнического института 1913 года Арнолд Майдель и планирование городов Латвии

При осуществлении аграрной реформы Республики Латвии часть бывших центров имений преобразовалась в густонаселенные места, в том числе и города. Планы их устройства, также проекты расширения существующих городов были изготовлены в Отделе землемеров Министерства земледелия Латвии. Основную часть этой работы выполнили работники министерства инженер-архитектор Арнолд Майдель (1884-1946), закончивший в 1913 году Рижский Политехнический институт, и архитектор Густав Фирхуф (1894-1953). Используя материалы архива и музеев, прессу и сведения, полученные у родственников, в статье показана жизнь А. Майделя, включая и участие в политических событиях.